

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Rahvusvaheliste suhete instituut
Rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetool

Anžela Martirossova

ARMEENIA JA VENEMAA SUHTED

Bakalaureusetöö

Juhendaja: professor Toomas Varrak

Tallinn 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele,
olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Anžela Martirossova

Üliõpilase kood: 111230

Üliõpilase e-posti aadress: angela.martirossova@gmail.com

Juhendaja professor Toomas Varrak:

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

SISUKORD

SISUKORD	3
ABSTRAKT	4
SISSEJUHATUS	5
1. AJALOOLOSED ASPEKTID ARMEENIA-VENEMAA SUHETES	8
1.1 Venemaa kahepoolne roll Armeenia genotsiidis	8
1.2 Venemaa roll Armeenia tükeldamises; Mägi-Karabahhi loovutamine Aserbaidžaanile	11
1.3 Sumgaiti ja Bakuu pogrommid, Venemaa mõju Armeenia ja Aserbaidžaanis vahelises sõjas	15
2. MAJANDUSLIKUD JA POLIITILISED SIDEMED	20
2.1 Venemaa sõjaväe baas Armeenias	20
2.2 Venemaa osa Armeenia majanduses	23
2.3 Armeenia diasporaa Venemaal	26
3. ARMEENIA JA VENEMAA SUHTED TÄNAPÄEVAL	29
3.1 Armeenia ja Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsioon	29
3.2 Armeenia liitumine Euraasia majandusühendusega	30
KOKKUVÕTE	34
SUMMARY	38
KASUTATUD ALLIKAD	40
LISAD	43

ABSTRAKT

Käesoleva töö eesmärgiks on uurida Armeenia ja Venemaa vahelisi suhteid viimase saja aasta jooksul. Samuti analüüsida, kuidas suhted kujunesid erinevatel aastakümnetel, kas nad on üldse muutunud võrreldes erinevaid perioode nende kahe riigi ajaloos. Leida vastust küsimusele, kas Armeenia peaks üldse edaspidi arvestama Venemaa seisukohtadega. Töös on käsitletud erinevaid valdkondi ja näidatud kuidas Venemaa ja Armeenia on seotud üksteisega. Erinevad aspektid, mis on käsitletud riikide suhetes, aitavad näha tervet pilti.

Töö on jaotatud kolme ossa. Esimeses osas on käsitletud ajaloolisi aspekte. On kirjeldatud Venemaa rolli Armeenia genotsiidis. Samuti on näidatud ka Venemaa rolli Armeenia riigi tükeldamises, nimelt Mägi-Karabahhi loovutamist ja selle konflikti lahendamist üldisemas plaanis. Töö teises osas on vaadeldud sõjalisi ja majanduslikke aspekte. Käsitletakse Venemaa sõjalist rolli Armeenia välis- ja sisepoliitikas ning on uuritud ka Armeenia majandust, kui suurt kasumit täpsemalt omab Venemaa. Töö kolmandas osas on käsitletud Armeenia riigi rolli kahes peamises organisatsioonis, mille algataja oli Venemaa, üks organisatsioon on Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsioon ja teine Euraasia Majandusühendus.

Uurimistöö eesmärkide saavutamiseks kasutab autor peamiselt Armeenia ja Vene teadlaste materjale nii inglise kui ka vene keeles. Samuti autor on ka konsulteerinud muuhulgas ka Taga-Kaukaasia spetsialistidega Eestist, Armeeniasst kui ka mujalt Euroopast.

Võtmesõnad: Armeenia-Venemaa suhted, Armeenia ajalugu, Armeenia majandus, Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsioon, Euraasia Majandusühendus

SISSEJUHATUS

Taga-Kaukaasia piirkond ja Kaukaasia üldiselt, on alati olnud päris konfliktne regioon. Seal on olemas külmutatud konfliktid, ka mitte külmutatud konfliktid, mis tihti aktiveeruvad. Võib olla on see olnud sellepärast, et rahvas, kes seal elab on päris kangekaelne ja temperamentne. Võimalik, et just see on põhjuseks, miks tulevahetused võivad seal väga kergesti alata ning kui aeg jõuab leppemiseni, siis üks pool väga harva lepib teise poolega. Nii aastakümneid inimesed väljastpoolt Taga-Kaukaasia regiooni üritavad lepitada osapooli, aga neil ei tule see välja, üks põhjustest on kindlasti erinevad temperamendid. Samas teised riigid soovivad ka laiendada oma mõjuvõimu Lõuna-Kaukaasias, mida moodustavad kolm riiki: Armeenia, Aserbaidžaan ja Gruusia. Kõigil kolmel on omavahel keerulised suhted. Armeenia ja Aserbaidžaan on tänaseni tegelikult sõjas ja ei oma diplomaatilisi suhteid. Kaks riiki on olnud aktiivsemas sõjas aastates 1991-1994 Mägi-Karabahhi pärast, ka viimase aasta jooksul on esinenud tulevahetused, kus on hukkunud inimesed mõlemalt poolt. Armeenia oma naaberriigiga Gruusiaga pole sõjas, aga omab keerulisi suhteid. Armeenia ja Gruusia pole kunagi olnud sõjas omavahel, aga millegipärast need kaks rahvast ei armasta teineteist. Autor on uurinud seda nii armeenlastelt kui ka grusiinidelt, aga täpset vastust pole saanud. Mis peaks neid kaks rahvast ühendama on kindlasti nende religioon, nad on ainukesed kristlikud riigid Taga-Kaukaasias, aga Gruusia on üritanud pigem olla heades suhetes Aserbaidžaaniga kui Armeeniaga.

Niiviisi Armeenia jääb päris isoleeritud, teda ümbritsevad kaks vaenlast, kes on Türgi ja Aserbaidžaan (Lisa 1). Läänes Türgi, kes on Osmanite impeeriumi järelkäija, kes teostas Armeenia genotsiidi, siamaani pole tunnistanud seda fakti. 24.04.1915 möödus täpselt 100 aastat sellest inimsusevastasest kuriteost. Idas on Aserbaidžaan, kelle sisepoliitika on palju agressiivsemini häälestatud armeenlaste vastu kui türklastel. Põhjas on Gruusia, kes ei põle soovist siduda end tugevasti majanduslikult Armeeniaga. Jääb üle veel ka Iraan – riik, kellega tänapäeval enamus riike, kes midagi tähendavad

rahvusvahelistes suhetes, ei soovi end mitte kuidagi siduda. Üks peamistest põhjustest on Iraani agressiivne ja varjamatu poliitika Iisraeli vastu. Ühelt poolt kui Armeenias olid väga rasked aastad pärast Nõukogude Liidu lagunemist, kui Armeenias polnud gaasi, elektrit, sooja vett, siis on ta nõ ellu jäänud väga paljuski tänu Iraanile. Võimalik, et Armeenia ei julge end siduda majanduslikult palju Iraaniga, sest Iraan on tugev islamiriik ja Armeenia on oma ajaloo vältel alati kannatanud sellepärast. Armeenia kui väike riik, kes ei oma mingeid erilisi maavarasid, soovib endale tugevat partnerit, kes on Venemaa.

Venemaa on alati mänginud suurt rolli Taga-Kaukaasia ajaloos ja tänaste Taga-Kaukaasia riikide kujunemises. Tänapäeval Armeeniat alati kirjeldatakse kui väga lojaalsena Venemaa riigile. Alati näidatakse Venemaad kui head partnerit Armeeniale ja mitte kunagi ei kahelda Armeenia truuduses Venemaale. Enne oli mainitud, et Armeenia genotsiidist on möödunud 100 aastat ning selle puhul olid Armeenias organiseeritud mastaapsed üritused. Kohale olid kutsutud paljude riikide presidendid ja teised esindajad, kohal oli ka Vladimir Putin, mis oli tegelikult loomulik armeenlaste jaoks. Samuti Venemaal on otsustatud, et iga aasta 24. aprill Venemaa koolides kõik ajalootunnid algavad Armeenia genotsiidi informeerimisest. Mai alguses tähistatakse Venemaal 70 aastat Teise maailmasõja lõppemisest, mis on üks tähtsamaid päevi venelastele üldse. Kohale tuleb ka Armeenia president Serž Sargsjan, kes nimetab venelaste võitu ka armeenlaste võiduks. Võit oli saavutatud tänu inimestele erinevatest rahvustest, kes kuulusid Nõukogude armeesse ja üldiselt ka tänu koalitsioonile, mille moodustas Prantsusmaa, Suurbritannia ja Ameerika Ühendriigid. Tol ajal elas Nõukogude Armeenias 1 800 000 armeenlast, 600 000 neist läks sõtta, 390 000 ei tulnud tagasi. Armeenlaste jaoks oli ka siis oht Türgi armee, kes olid valmis võitlema armeenlastega, nii et armeenlased võitlesid enda tuleviku eest. Samuti omal ajal Peeter Suur on andud välja korraldust, mille järgi armeenlasi tuli hellitada ja teha rohkemat, et nad suunduksid elama tsaari Venemaale. Ajalugu näitab, et armeenlased ja venelased on tihedalt seotud omavahel, mida on ka tänapäeval näha. Ainuke probleem on see, et Venemaa modernses ajaloos on alati omanud kahepoolseid standardeid, mis edaspidi võib nihutada Armeenia-Venemaa suhteid negatiivsema poole.

Selle töö meetodiks valiti induktiivne uurimismeetod. Uurimiseesmärkide saavutamiseks läbib käesoleva töö autor järgmised etapid:

- Esimeses peatükis teeb autor ülevaate ajaloolistest aspektidest Armeenia-Venemaa suhetes. Selle peatüki olulisus on tingitud asjaolust, et ka tänapäeval Armeenia genotsiidi küsimus on aktuaalne faktor, mille abil võib manipuleerida rahvusvahelistes suhetes. Samuti ka Mägi-Karabahhi konflikt ei ole lahendatud ja on aktiivne tänapäevani.

- Teises peatükis uurib autor Armeenia ja Venemaa vahelisi majanduslikke ja poliitilisi aspekte. Venemaa ja Armeenia on tihedalt seotud nii majanduslikult kui ka poliitiliselt. Venemaa sõjaväebaas on Armeenias juba peaaegu 20 aastat. Samuti Venemaa on ka majanduslikult palju investeerinud Armeeniasse, paljud riiklikud korporatsioonid omavad suurt tähendust Armeenia majanduses.

- Kolmandas peatükis on uuritud Armeenia ja Venemaa kuulumist Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsiooni ja Euraasia Majandusühendusse. On uuritud, kuidas Armeenia kuulumine nendesse organisatsioonidesse on mõjutanud tema välispoliitikat.

1. AJALOOLISED ASPEKTID ARMEENIA-VENEMAA SUHETES

1.1 Venemaa kahepoolne roll Armeenia genotsiidis

1913. aastal Noortürklaste teostasid teise riigipöörde, kuna eelmine Noortürklaste valitsus, mis tuli võimule 1908. aastal ja kuulutas välja Türgit konstitutsioonilise monarhiana. See ei meeldinud uutele Noortürklastele, kes edaspidi teostasidki Armeenia genotsiidi. Armeenia Revolutsiooniline Föderatsioon ehk Dašnakthuthjun on armeenia sotsialistlik ja rahvuslik partei, mis oli asutatud 1890. aastal. Partei eesmärgiks oli armeenlastele laialdase autonoomia ja ideaalis omariikluse saavutamine Ida-Türgis, kasutades selleks relvastatud võitlust. Dašnaked võisid seda saavutada vaid läbi partisanisõja. Partei asutamisel lootsid nad vaimselt tugevatele patriootidele, kes oleksid valmis raevukalt ja vapralt kaitsma armeenlasi. Seda eesmärki hakkasidki teostama armeenia fidaiinid, kes olid sõdijad-enesetapjad, kes olid valmis ohverdama ennast idee pärast (Уфаеци 2014). Vene sõjaväe ülemused suhtusid parteisse Dašnakthuthjun ja fidaiinidesse pigem negatiivselt. Nad nägid nendes mässajaid kõrgeima võimu vastu, kuigi ka Venemaa jaoks oli Osmanite Impeerium vaenlane. Just aastatel 1870-1880 Venemaal kogusid võimu anarhistid, sellepärast suhtuski Venemaa kaastundega oma vaenlasesse, sellega pettes oma truud liitlast.

Vene sõjavägi toimis oma huvides, vahest lähenedes fidaiinidega ning vahest ajades neid taga. Nii 1910-ndate alguses saksa luure ja türki ühendstaabi luure hakkasid aktiivselt veenma Armeenia liikumise liidreid, kes olid türki parlamendi liikmed, esineda Venemaa vastu, lubades liita Ida-Armeeniat Lääne-Armeeniaga. Saades teada armeenlaste liidrite negatiivsest vastusest, Vene sõjaväe ülemused avaldasid heameelt selle üle. Juba 1911. aastal tsaari valitsus organiseeris massilise tribunali partei Dašnakthuthjun vastu, andes kohtu alla 100 parteiliiget. Kuigi nad said leebe karsituse, kuna vene võimud soovisid

ikkagi laiendada oma võimu Lääne-Armeenias. 1913. aastal Türgi ja tema liitlase Saksamaa agressiivne poliitika sundis vene sõjaväe ülemusi jälle muutma oma suhtumist dašnakidesse ja fidaiinidesse. 23.07.1914 oli välja antud käsk, millega oli otsustatud, et vene armee hakkab end täiendama armeenia vabatahtlikega. See paistis olevat ainuke viis laiendada vene võimu. „Dašnakthuthjun“ kiitis selle korralduse heaks, kuigi vene suhtumine oli armeenia vabatahtlikesse ja nende liidritesse umbusklik. Näiteks, Taga-Kaukaasias vikaarina tegutsev Vorontsov-Daškov, võttis esialgselt sõbralikult vastu armeenlaste liidreid, pärast neid võttis vastu sama sõbralikult nende vaenlasi – kurde, kes tegelikult olidki armeenia genotsiidi füüsilised teostajad. Seda enam, vene sõjaväelased keelasid armeenlaste väeosadel rünnata kurde, et säilitada stabiilsust. Nemad omakorda hakkasid veel rohkem vägivallatsema armeenia külades, teades oma karistamatusest. Kui armeenlastest koosneva väeosa pealik Andranik Ozanjan arreteeris mitu kurdide juhti, siis vene esindajad lasid neid lahti (Уфаеци 2014).

Esimese maailmasõja ajal Venemaa saavutatud võidud türklaste üle pidi teoreetiliselt tooma armeenia rahva vabastamise Türgi ikkest, aga tegelikult juhtus vastupidine. Saades aru, et Türgi kaotab sõja, alustasid türklased armeenlaste tapatalguid. Kasutades ära sõjalist olukorda, Noortürklaste valitsus (Talaat, Enver, Džemal ja teised) alustas genotsiidi Lääne armeenlaste vastu, kuulutades neid vene agentideks ja impeeriumi vaenlasteks. Kokkuvõttes oli tapetud 1,5 miljonit armeenlast, ainult vähemus suutis põgeneda. Kolmest miljonist Türgi armeenlasest, suutis ellu jääda ainult mitut kümnet tuhandeid inimest. 300 000 või 400 000 armeenlast põgenes vene territooriumile, osaliselt Pärsiasse ja Mesopotaamiasse. Imperaator Nikolai II andis välja käsu, mille alusel vene sõdurid päästsid armeenlasi. 1 651 000 armeenlastest oli päästetud 375 000, mis moodustab 23%, mis pole väike arv. Armeenlaste jaoks muutus Venemaa kaitsjaks islami agressiooni eest. Kuigi Türgi üritas varjata kuritegude jälgi, sai maailm teada paljudest faktidest. Maailma esimene reaktsioon armeenia genotsiidile väljendus ühises deklaratsioonis, mida andsid välja ühiskoos Venemaa, Prantsusmaa ja Suurbritannia 24.05.1915. aastal, kus türklaste tegevused armeenlaste vastu olid iseloomustatud kui kuritegu inimsuse ja tsivilisatsiooni vastu (Чолаханян 2014, 27). Deklaratsioonis oli kirjas, et vastutust selle eest peavad võtma kõik Türgi valitsuse liikmed. Tegelikuses mingit vastutust nad ei kandnud, mille pärast Armeenia diasporaa siiaaani vaevleb.

Alles 50 aastat hiljem lasti armeenlastel ametlikult pidada meeles genotsiidi aastapäeva Nõukogude Liidus. 24.04.1965 toimusid Jerevanis massilised miitingud, mida ühelt poolt on iseloomustatud kui rahva kontrollimatut mässu ja teiselt poolt organiseeritud aktsioonina salajaste organisatsioonide poolt. Üks miitingu tunnistajatest kirjutab, et osalejaid oli 100 000-nde ringis ning nendel olid käes plakatid, kus olid kirjas nõuded õiglaselt lahendada armeenia probleem ning saada tagasi oma maad. Samuti seesama tunnistaja seostab miitingut sisepoliitiliste muutustega, mis tulid Hruštšovi sulajal, kus oli lubatud teatud vabamõtlemine genotsiidi teema üle kirjanduses. Näiteks uue põlvkonna kirjanikud kirjutasid mitte ainult vägivallast ja tagakiusamistest vaid hõlmasid ka palju laiemat poliitilist panoraami, kirjutades ka armeenia vastupanuliikumisest. Tolle aja armeenia kirjandust võib nimetada kui „rahulikku kättemaksu“.

Tolle aja Armeenia kompartei juht Jakov Zarobjani kirjas Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomiteele põhjendas neid meetmeid ideoloogiliselt, et rahvaste ajaloos sellised tragöödiad enam ei juhtuks. Tänu Armeenia intelligentsile ja parteile aastatel 1964-1965 oli otsustatud asutada mälestussammas armeenlastele, kes hukkusid Esimeses maailmasõjas. Samuti 1965. aastal alustati armeenia genotsiidi mälestuskompleksi Tsitsernakaberd ehitamist, mis lõpeti kaks aastat hiljem (Погосян 2010). Memorandumi ehitamine isegi lepitaskomunismist ja dašnakke, kelle vahel oli kodusõda 1920. aastate alguses. Juba 1968. aastal armeenia genotsiidi aastapäeval rahvas väljus mitte linna väljakutele vaid liikus organiseeritud kolooniatena mälestuskompleksi Tsitsernakaberd suunas, nii massilised esinemised aastast 1965 muutusid mitteametlikesse lubatud leina rongkäikudesse. 1970-ndate keskpaigast hakkasid neid rongkäike juhtima kompartei liikmed. See on üks versioonidest, millest on kirjutanud Marutjan (ajalooteaduse doktorikraadi omanik), mis töötati välja juba Nõukogude Liidu kommunistliku režiimi ajal ning mida kasutatakse siiani.

Professor Juri Barsegov kirjutas: „Olemasolevate reeglistike järgi Nõukogude Liidus selle liikmesriik ei võinud tõstatada küsimust oma rahva õigustest. Nõukogude Armeenia juhtidele ei olnud lubatud rahvusvahelised aktsioonid, kus nad võisid kaitsta oma rahva – genotsiidi ohvrite õigusi ja huve. Isegi genotsiidi kui ajaloolise fakti mainimine polnud lubatud“. Just sellele lootsidki Nõukogude Liidu kemalistlikud liitlased kui oli lepitud loovutada osa Armeeniast Türgile. Kriitiliseks ajaks muutuski genotsiidi 50.

aastapäev, kus inimesed ise otsustasid püstitada mälestusmärke genotsiidile, vaatamata võimude keelule (Погосян 2010). Nõukogude Armeenia juhid Kompartei sekretäride tasemel hierarhilise süsteemi kontekstis hakkasid pöörduma valitsus-partei jurisdiktsiooni institutsioonidesse, viidates massilistele armeenlaste liikumistele diasporaas ning rahva esinemistele liikmesriigi enda sees. Antud liikumist polnud võimalik peatada. Nõukogude juhid soovitasid võtta rahvaliikumist partei ja valitsuse kontrolli alla. Päevaküsimusena oli genotsiidi ametlik tunnistamine ning sellega seotud loovutatud maade tagastamine.

Teiselt poolt intelligents, tänu kellele oli tõstatatud armeenia genotsiidi küsimus, ei kannatanud, vastupidi nende karjäär muutus paremaks. Samuti Jakov Zarobjani lahkumine oma positsioonilt aastal 1966 polnud seotud armeenia probleemiga, sest tema asemele tulnud Anton Kotšinjan alustas aktiivset lobitööd, et ametlikult kinnitada genotsiidipäeva ja juhendas Tsitsernakabardi loomist. Hiljem muutus 24. aprill vabaks päevaks. Mitte kedagi ei karistatud kui keegi ei ilmunud tööle ega kooli, mis poleks lubatud kui see oleks vastuoludes Kremli soovidega (Погосян 2010). 23.04.1975 Nõukogude Armeenia Keskkomitee partei peasekretär Karen Demirtšjan alustas uut traditsiooni. Ta esines televisioonis, väljendades Nõukogude Armeenia ametlikku positsiooni ja mõistis hukka Türgi valitsuse kui armeenia genotsiidi organiseerija. Järgmine päev liikus Tsitsernakabardi poole Nõukogude Armeenia kogu juhtkond, sama päeva õhtul oli kuulutatud välja vaikuse minut. Genotsiidi aastapäeva meeles pidamine Nõukogude Armeenias ei kahjustanud kuidagi Nõukogude Liidu ja Türgi suhteid. 25.03.1967 oli allkirjastatud leping, mille alusel Nõukogude Liit pakkus Türgile tehnilist ja majanduslikku koostööd, et ehitada mitut tööstusobjekti, sealhulgas metalli- ja naftatöötlemistehaseid.

1.2 Venemaa roll Armeenia tükeldamises; Mägi-Karabahhi loovutamine Aserbaidžaanile

Mägi-Karabahhi üle vaieldakse juba mitmeid aastakümneid. Selles konfliktis võib öelda, et peamist rolli mängib Venemaa. Juba 17.06.1920. aastal Vene Nõukogu Föderatiivse Sotsialistliku Vabariigi välissuhete rahva- komissariaadi aruandes oli

Venemaale määratud rahuvalveroll territoriaalsetes vaidlustes Armeenia ja Türgi ning Aserbaidžaaani vahel. Georgi Vassiljevitsš Tšitšerin (NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu välisasjade rahvakomissar) oli maininud, et venelased on igal pool nendes riikides rahuvalvajad, kus esinevad territoriaalsed vaidlused omavahel võitlevate rahvuste vahel ja et nad kõik on nõus sellega, et Vene sõdurid asuksid nendele territooriumidele ja et nende erinevad komisjonid Vene kontrolli all lahendaksid antud territooriumide vaidluselused küsimused (Барцеров 2008, 455). Kaks päeva hiljem saatis Tšitšerin telegrammi, kus oli kirjas, et Karabahh, Zangezur, Šuši, Nahhitševan, Džulfa ei pea liituma ei Armeeniaga ega Aserbaidžaaniga vaid peavad olema vene okupatsioonivägede võimu all, et luua kohalikud nõukogud, sest teistsugused otsused oleksid rikkunud vene rahupoliitikat. Juba 23. juunil oli võetud vastu otsus, et vene sõjaväelased peavadki enda kontrolli alla võtma pikemaks ajaks järgmised regioonid: Zangezur, Karabahh, Šuši, Nahhitševan, Ordubada ja Džulfa, kuna Taga-Kaukaasia oli poliitiliselt väga raskes olukorras (Барцеров 2008, 460).

Kaukaasia frondi esindaja Ordžonikidze teatas Tšitšerinile, et vaieldavad territooriumid peavad olema vene vägede võimu all, mitte aserbaidžaaani omade. Aserbaidžaan polnud sellega nõus, tema esindaja Narimanov (Nõukogude Aserbaidžaaani Revolutsioonilise Komitee eesistuja) kirjutas Leninile, et kui keskus nõuab tuua Aserbaidžaan ohvrina ning jätta enda järgi ainult Bakuu, nafta ja keelduda idapoliitikast, siis las ta teeb seda, aga Bakuud ei saa saada ilma terve Aserbaidžaanita naabruses olevate reeturite dašnakkidega ja gruusia menševikkudega. Teiselt poolt soovis ta teada, kuidas keskus arvestab nendega – moslemi kommunistidega, mitte arvestades nende arvamusega sellistes tähtsates küsimustes (Барцеров 2008, 466). Lenin küsis Tšitšerinilt, kas poleks võimalik leppida Aserbaidžaaniga, mille peale ta vastas, et mitte midagi Aserbaidžaanilt ei võeta ära ning vene väed on antud territooriumides ainult ajutiselt. Samuti ta lisas, et Mägi-Karabahh on ajalooliselt Armeenia maa, aga pärast armeenlaste peksmist on Karabahhi asunud elama tatarlased ja nüüd seda maad ei anta armeenlastele, et mitte solvata tatarlasi. Tatarlastele seda maad samuti ei saa ära anda, see oleks vale käik, sest see seisaks vastu vene rahupoliitikale.

Teises kirjas Leninile kirjutas Tšitšerin, et nad pidid raiskama palju energiat, et peatada nende seltsimeeste sõjategevust. Selle konflikti viimane faas oli Aserbaidžaaani pretendeerimine suurtele territooriumidele, mis olid alati kuulunud Armeeniale ja mis

faktiliselt olid Armeenia Vabariigi võimu all. Tatari vägede saatmine armeenlaste vastu oleks vastuvõetamatu ning kuritöö, eriti praegu kui lõunast nendele territooriumidele tulevad türklased ning kellele kohe tulevad appi Aserbaidžaaani moslemite väed kui neid sinna saata. Igal juhul pole võimalik saata asereid armeenlaste vastu, et võtaksid omavaldusse territooriumid, millele Aserbaidžaanile tuli pähe pretendeerida. Nende roll pidi olema absoluutselt objektiivne (Барцеров 2008, 464). Armeenia delegatsioon nõudis, et keskus paneks paika piirid Armeenia ja Aserbaidžaaani vahel. See tähendanuks võtta seisukoht ühe või teise riigi poolt. Seetõttu püüdis keskus nii kaua kui võimalik lükata seda tegevust edasi (Барцеров 2008, 465).

Arvati, et kui need territooriumid jäävad vaidlustatavate territooriumide alla, siis türklased võtavad need maad enda võimu alla ning sel juhul armeenlased tapetakse. Venelased seda peatada ei saanud. Loodeti, et kui Aserbaidžaan saab endale Karabahhi ja Zangezuri piirkonnad, siis pretensioonidest teistele territooriumidele ta loobub. Ordžonikidze oli veendunud, et Karabahhi piirkond on vaja ära anda Aserbaidžaanile, et kindlustada nõukogude võimu selles riigis. Teistsugune otsus nõrgestaks nõukogude võimu Aserbaidžaanis, Armeenialt midagi veel loota polnud mõtet, kuna ta juba oligi lojaalne Nõukogude võimule. Keskus saatis kontrollima vaidlustatavaid territooriume punaarmee, mille vastu oli Armeenia, soovides kutsuda kokku konverents, et lahendada konflikt rahulikult. 10. augustil 1920 leppis Armeenia ja Vene NFSV kokku lõpetada sõjalised tegevused nende kahe riigi vahel. Vene NFSV väed võtsid enda kontrolli alla Karabahhi, Zangezuri ja Nahhitševani piirkonnad (Барцеров 2008, 503-504). Sama aasta oktoobris taheti leppida kokku, et Armeenia saab enda kontrolli alla Zangezuri ja Nahhitševani piirkonnad (Vene ja Aserbaidžaaani võimud viivad sealt oma väed välja) ning loobub Karabahhist. Stalin kirjutas Leninile, et ei tohi allkirjastada lepingut Armeeniaga, andes Armeeniale, see tähendab ka Antandile, tähtsaima strateegiline regiooni moslemitega, mis viib konfliktini Vene NFSV ja Türgi vahel. Lepinguga Armeeniaga on vaja venitada, tehes nägu, et soovitakse Armeeniale rahu, eks näis, mis saab edaspidi (Барцеров 2008, 533).

Novembri lõpus oli Armeenia liitunud Nõukogude Liiduga. Detsembris 1920 anti välja deklaratsioon, kus Aserbaidžaan on nõus kui Mägi-Karabahhi rahvas otsustab ise oma saatuse üle ning viib oma väed sellest piirkonnast välja. Enne seda novembri lõpus ta tunnistas, et Nahhitševan ja Zangezuri on Nõukogude Armeenia osa ning annab õiguse

Mägi-Karabahhi armeenlastele ise otsustada, kelle võimu alla kuuluda. Aserbaidžaan oli nõus jagama naaberriigi Armeeniaga oma maavara – naftat. Nõukogude võimule oli see suur võit, kuna oli näidatud, et ainult nõukogude võim on võimeline lahendama nii keerulisi probleeme erinevate rahvaste vahel, mida on teisegi kogu maailmas (Барцеров 2008, 604). Konflikt, mis oli alanud aastast 1905 armeenlaste ja moslemite vahel, oli lahendatud.

Deklaratsiooni vastu oli ainult üks riik - Türgi. Tema arvates andes need territooriumid Armeeniale seisab deklaratsioon vastu rahvaste enesemääramisõigusele. Nad uskusid, et polnud mitte mingisugust õigust anda need maad Armeeniale. Vene võim hakkaski kartma, et kui nad lükkavad eemale türklasi, asuvad need Antandi ja antibolševismi poolele ning sellisel juhul Bakuu võimu enda kontrolli all hoida oleks peaaegu et võimatu. Lenin otsustas, et on vaja ohverdada armeenlased maailmarevolutsiooni jaoks. Mis kõige tähtsam, võimukeskus oli kindel, et Armeenia pärast ta ei hakka sõdima, eriti veel Kemaliga (Барцеров 2008, 607). Türgi faktiliselt esines Aserbaidžaanis protektorina, kuigi ta üldiselt pidaski end kõikide moslemite kaitsjaks üle maailma. Vene NFSV ja Türgi võtsid osa konverentsist, kus oli lepitud kokku anda ära päris suure osa Nõukogude Armeenia territooriumist. Türgi delegatsiooni nõudmisel Armeenia delegatsioon konverentsil ei osalenud. Sel ajal kui Türgi esines moslemite kaitsjana Taga-Kaukaasias, siis Vene NFSV oli kaitsnud ainult Gruusiat ja Aserbaidžaanis territoriaalseid huve. Juunis 1921 oli otsustatud, et Mägi-Karabahhi piirkond määratakse Armeenia koosseisu (Барцеров 2008, 627).

Juulis 1921 otsustati määrata Mägi-Karabahhi piirkond Nõukogude Aserbaidžaanis koosseisu (Барцеров 2008, 639). Armeenlased muidugi polnud rahul selle otsusega ja edaspidi toimusid kohtumised, saadeti kirju keskusesse, et saada Mägi-Karabahhi piirkond tagasi Nõukogude Armeenia koosseisu. Novembris 1945 saadeti kiri Stalinile, kus olid kirjas erinevad faktid, miks Mägi-Karabahhi piirkond peaks kuuluma ikkagi Armeenia koosseisu. Näiteks: 153 tuhandest elanikust 137 tuhat on armeenlased, põllumajandus on selline nagu Armeenias, samuti Mägi-Karabahhi tudengitel oleks võimalus jätkata õpinguid oma emakeeles Armeenia ülikoolides ja ka Nõukogude Armeenia saaks võimaluse saada personali oma struktuuridesse Mägi-Karabahhist. Üheks sooviks oli ka linna Šuša taastamine, mis oli hävitatud enne Nõukogude võimu tulekut (Барцеров 2008,

657). Septembris 1966 oli saadetud veel üks kiri, kus oli kirjas, et armeenia rahval Nõukogude Liidu koosseisus on tekkinud nõ kaks valitsust – üks on Nõukogude Armeenia ja teine on autonoomne rahvapiirkond, mis kuulub teisele nõukogude liiduvabariigile, mis sugugi pole normaalne. Terve 1988. aasta vältel Armeenia pool saatis kogu aeg kirju paludes anda tagasi Mägi-Karabahh Armeeniale. Jaanuaris 1989 keskus otsustas hakata valitsema Mägi-Karabahi piirkonda eriviisil, kuna armeenlaste ja aserbaidžaanlaste vahel pinged olid juba tekkinud.

1.3 Sumgaiti ja Bakuu pogrommid, Venemaa mõju Armeenia ja Aserbaidžaanis vahelises sõjas

27-29. veebruar 1988. aastal Nõukogude Aserbaidžaanis linnas Sumgait toimusid massilised armeenlaste tapmised. See oli esimene vägivaldne akt suunatud ühe rahva vastu terve Nõukogude Liidu eksisteerimise aja jooksul. Sumgait oli suur tööstuslinn, kus elas 250 tuhat inimest, nendest 17 000 moodustasid armeenlased. 26.02.88 Mihhail Gorbatšov pöördus Armeenia ja Aserbaidžaanis rahvaste poole, et need säilitaksid rahu. Miitingud Armeenias lõppesid, Mägi-Karabahi piirkonnas oli samuti rahulik, Sumgaiti linnas miitingud alles algasid, mis olid suunatud armeenlaste vastu (Мелик-Шахназаров 2009, 262). 27.02.88 armeenlaste vastased miitingud jätkusid, toimusid rünnakud korteritesse, kus elasid armeenlased, korterielanikke tapeti, süüdati autod, toimusid massilised pogrommid majades jne. Järgnevatel päevadel vägivald jätkus, vaatama sellele, et 28.02 olid linna sisse viidud Nõukogude Liidu Siseministeriumi sõdurid (Мелик-Шахназаров 2009, 263). Enamus neist kontrollis keskseid institutsioone, mäss lõpetati alles siis kui haavatuid oli üle 150. Sumgaiti pogrommide põhjuseks oli Stepanakerdis võetud vastu otsus, mis puudutas Mägi-Karabahi administratiiv-territoriaalset kuuluvust.

13.01.1990 algasid armeenlaste vastased pogrommid Bakuu linnas. Tuhanded aserbaidžaanlased siirdusid korteritesse, kus elasid armeenlased, et tühjendada linn armeenlastest. Skeem oli üks: korterisse murdis sisse kamp, mis koosnes 10-20 inimesest, seejärel algas peksmine ja vägivald, pärast mida inimesi deporteeriti Aserbaidžaanist. Tapeti julmalt, kasutades kõige vägivaldsemaid meetodeid – isegi inimeste elusalt

mahapõletamine. Surnute täpset arvu pole teada, umbes 150-300 inimest. Gorbatšov ja Kreml ei sekkunud, kuigi linnas oli piisavalt Nõukogude Liidu siseministeeriumi sõdureid, kes oleksid võimelised korda looma. Nõukogude pressis Bakuu pogrommidest polnud aktiivselt kajastatud. Alles 19. jaanuar Kremlis saadi aru, et iseenesest olukord ei lahene ning Bakuu linnas kehtestati eriolukord (Мелик-Шахназаров 2009, 450). Mõnede venelaste arvates tol ajal kommunistlik Kreml tegelikult surus maha Bakuu demokraatlikku revolutsiooni, võrreldes seda 1989. aasta aprilli sündmustega Thbilisis ja 1991. aasta jaanuari sündmustega Vilniuses.

15.01.1990 Mägi-Karabahhis oli viidud sisse eriolukord, mis keelas viia läbi miitinguid, demonstratsioone, piirata kodanike sissesõitmist kui ka väljasõitmist jne. 1990. aasta jooksul Mägi-Karabahi territooriumil oli läbi viidud 160 operatiivset sõjalist operatsiooni, mille kaudu kontrolliti, kuidas kodanikud järgivad passirežiimi. Neist 156 olid läbi viidud linnades ja külates, mille elanikkonna moodustasid armeenlased. Paljudel juhtudel Nõukogude Liidu siseministeeriumi sõdurite juhtkond vaatas läbi sõrmede kui need samad kontrollimised viidi läbi vägivaldselt, kortereid rüüstati, varastati nii personaalseid asju kui ka koduloomi ning kodulinde. Kui tänavatel patruleeriti, inimesi peeti kinni põhjendamata, peksti ning alandati. Samal ajal armeenia rahvusest militsionäärid faktiliselt ei omanud vahendeid ega jõudu takistamiseks neid kuritegusid, seista vastu relvastatud röövidele ja loomade varastamisele, kuna Aserbaidžaaani siseministeeriumi ettepaneku alusel Nõukogude Liidu siseministeerium andis välja käskkirja, mille alusel Mägi-Karabahi armeenlastest militsionääridelt olid korjatud kõik tulirelvad juba 1989. aasta sügisel (Кривоупуск 2007, 124).

Teed, mis viisid Mägi-Karabahhist Nõukogude Armeeniasse olid blokeeritud. Kui enne need teed (Stephanakert-Latšin-Goris) olid kontrollitud kohalike aserbaidžaanlaste poolt, siis nüüd olid need sõjaväelaste kontrolli all. Juba teisel NSVL rahvaesindajate kohtumisel oli lepitud kokku, et majanduslik blokaad pole lubatud poliitiliste eesmärkide saavutamiseks. Endine regiooni eriolukorra komandant Safonov on öelnud, et kui tuleb korraldus Gorbatšovilt, siis blokaad võetakse maha. Safonov andis välja resolutsiooni, mille järgi ministrid Nõukogude Armeenia ja Aserbaidžaaani poolt koos Nõukogude Liidu teede ministeeriumiga ja NSVL tsiviillennunduse ministeeriumiga pidid leppima kokku, kuidas koheselt normaliseerida raudtee, autotee ning õhustransporti liikumist

liiduvabariikide vahel. Tegudeni ei jõutud: seesama elutee oli vabastatud alles pärast Nõukogude Liidu lagunemist, mais 1992 (Мелик-Шахназаров 2009, 528). Vabastajateks olid Mägi-Karabahhi sõdurid, kes võitsid linna Šuši, järgnevate päevade jooksul vabastasid Šuši regiooni aserbaidžaani okupatsiooni vägedest, võtsid linnaosa keskust Latšin ja seejärel võtsid täielikult enda kontrolli alla teed Stephanakert-Latšin-Goris.

Oli käimas Mägi-Karabahhi regiooni hävitamiskampaania. Näiteks oli vähendatud lennureiside arv Jerevanist ja Jerevanisse neljani kuigi vajalik arv oli 10-12. Vahest reisisid tühistati, lennuki meeskonnad arreteeriti. Hiljem kui 1990. aasta novembri keskpaigas lennujaamas hakkas kontrolle läbi viima Nõukogude Aserbaidžaani OMON, võisid nad endale lubada solvata, peksta või isegi arreteerida igat karabahhlasi. Tavalised inimesed üritasid sellega võidelda, näiteks minna kohtusse, aga kunagi ei leitud süüdlasi. Võib-olla sellega üritati teha selgeks inimestele, et kui ei meeldi, siis peavad nad lahkuma regioonist. Ka Kreml üritas hävitada Mägi-Karabahhi iseseisvust majandussektoris. Näiteks olid tühistatud kõik lepingud, mis olid sõlmitud Mägi-Karabahhi organisatsioonidel Nõukogude Armeeniaga. Nii sooviti luua Mägi-Karabahhi majanduslikku sõltuvust Bakuust (Мелик-Шахназаров 2009, 533). Samuti oli toimumas ka informatsiooniblokaad. Kohalikud ajalehed olid tsensuuri all, mis tähendas, et nad ei võinud kajastada reaalselt toimuvaid sündmusi.

Sõduritele, kes olid saadetud Mägi-Karabahhi regiooni, oli sisendatud, et mitte ainult karabahhlased vaid ka armeenlased on üldiselt vaenlased. Aleksandr Vološin, kes oli NSVL Siseministeeriumi poolt saadetud sõdur Stephanakerti, oli öelnud, et nende ülesanne oli kaitsta aserbaidžaani rahvast armeenlaste eest, aga ta ise sai aru, et tegelikkuses see pole nii. Võib-olla sellepärast ta lahkus oma postilt 12.08.1991. Teine sõdur Aleksandr Entšin (kes samuti lahkus oma postilt) oli rääkinud, et kohe kui nad jõudsid Stephanakerti, algas propaganda armeenlaste vastu. Neile räägiti, et armeenlased on kurjategijad, terroristid, narkomaanid jne. Iga päev nad said valeinformatsiooni, et armeenlased pommitasid üht või teist sõjaväeposti ning mitte kunagi ei teatatud, et rünnakud on tehtud aserbaidžaanlaste poolt (Мелик-Шахназаров 2009, 547). Üldiselt sõjalist kontingenti püüti vahetada nii tihti kui võimalik, näiteks iga 3-4 kuu tagant, kartes, et sõdurid kaotavad oma usaldusväärst, kuna neil võis tekkida sümpaatia kohaliku rahva (armeenlaste) vastu.

1991. aasta aprillist augustini osa OMONist, Aserbaidžaaani siseministeeriumi koos NSVL-i siseministeeriumi sõduritega alustasid suurt sõjalist operatsiooni „Ring“, mille eesmärgiks oli osaliselt deporteerida armeenia rahvas Mägi-Karabahhist. Operatsioon „Ring“ oli esimene operatsioon peale Stalini aegu, mis vägivaldselt deporteeris suuri inimmasse, põhinedes ainult etnilisel tunnustusel, mida sanktsioneeris Kreml. NSVL-i siseministeeriumi sõdurid võtsid järk järgult armeenia külad piiramisringi, seejärel sisenesid nendesse küladesse Aserbaidžaaani OMON ja miilits, et kontrollida passirežiimi, tegelikkuses aga et tappa, varastada, terroriseerida. Eesmärk oli rahvast demoraliseerida ja deporteerida. Suure väärtusega vara võtsid endale ohvitserid. Seejärel anti külad marodööridele, kes järgnesid OMONile naabriküladest, et hävitada külad (Мелик-Шахназаров 2009, 561). Operatsioon „Ring“ järsult tõstis pingetaset regioonis ning konflikt muutus sõjaliseks. Kokkuvõttes oli deporteeritud 24 küla, lahkus kodudest üle 7 000 inimese, surid kümned inimesed. Ametlikult Mägi-Karabahhi sõda algas sügisel 1991.

1992. aasta alguses oli Venemaal ja Taga-Kaukaasia riikide vahel lepitud kokku, et nad saavad pariteetsetel alusel osa tehnikast, mis oli nende territooriumidel Nõukogude Liidu ajal. Tegelikkuses mingisugust pariteeti ei arvestatud. Esimene saaja oli Aserbaidžaan, kes tehnikat sai rohkem kui said Armeenia ja Gruusia kokku. 22.06.1992 Venemaa andis üle Aserbaidžaanile 237 tanki, 175 kahurisüsteemi, 130 miinipildujat, 33 raketihetitjat BM-21 Grad, 2000 püssi. Lisaks Bakuu sai veel 130 sõja- ning treeninglennukit. Armeenia ei saanud mitte ühtegi sõjalennukit, kuna need ei baseerunud Nõukogude Armeenia territooriumil (Мелик-Шахназаров 2009, 640). Mais 1993 Aserbaidžaan sai Venemaalt lisaks 105 soomustatud sõjaautot ja 42 kahurisüsteemi. Hiljem see ei seganud Venemaal saada peamiseks konfliktilahendajaks regioonis. Ta omas suurt rolli läbirääkimiste organiseerimises ning kontaktide loomises – nii sõjalisel kui ka poliitilisel tasemel. Edaspidi tänu Venemaa Föderatsioonile oli loodud side Mägi-Karabahhi kõrgeimate liidrite ja Aserbaidžaaani vahel, toimunud mitut läbirääkimist ja kohtumist Moskvast. 18.04.1994 täitis Venemaa kaitseminister vahendaja rolli kui Aserbaidžaaani, Armeenia ja Mägi-Karabahhi esindajad allkirjastasid sõjalis-tehnilise protokoll, et lahendada konflikt (Мелик-Шахназаров 2009, 694). 05.05.1994 Kirgiisi Vabariigis oli välja töötatud protokoll, mis edaspidi muutus tulevahetuse lõpetamise

aluseks, mida allkirjastasid kõik kolm poolt. Tulevahetuse lõpetamise kokkulepe rakendati
ellu 12.05.1994.

2. MAJANDUSLIKUD JA POLIITILISED SIDEMED

2.1 Venemaa sõjaväebaas Armeenias

16.03.1995 Venemaa Föderatsiooni ja Armeenia Vabariigi vahel oli sõlmitud leping Venemaa sõjaväebaasi kohta Armeenia territooriumil Gümri linnas, mis jõustus 29.08.1997. Esialgselt oli leping sõlmitud 25. aastaks ning 2010. aastal lepingut pikendati, uute muudatuste järgi Venemaa sõjaväebaas baseerub Armeeninas 2044. aastani. Venemaa lubas moderniseerida Armeenia sõjaväed, tegelikkuses sõjaväebaasi hooldamist makstakse kinni Armeenia eelarvest (Abrahamyan 2015, 1). Venemaa sõjaväebaasi olemasolu Taga-Kaukaasia piirkonnas peab tagama stabiilsust ja rahu kuid 2015. aasta alguses tuli oht sõjaväebaasist endast. 12. jaanuaril vene sõjaväelane Valeri Permjakov jättis maha sõjaväebaasi ning lasi maha seitse Avetisjan'i pereliiget Gümris ning põgenes. Mitu tundi hiljem teda saadi kätte ning toodi Venemaa sõjaväebaasi territooriumile, mis tegelikult rikkus Armeenia seadust. Kui need faktid jõudsid avalikkuse ette, organiseeriti Venemaa-vastased protestid nii Gümris kui ka Jerevanis. Rahvas nõudis, et Permjakov antaks üle Armeenia võimudele kuna kuritegu oli teostatud väljaspool baasi. Kõige rohkem inimestele valmistas pettumust tõsiasi, et nende kui maksumaksjate raha läheb sõjaväelastele, kes tapavad Armeenia kodanikke, mitte ei kaitse neid. Mis oli kõige ebameeldivam selles situatsioonis, oli Vene massimeedia vaikimine sellest probleemist, ainult juba mitmed päevad hiljem sellest hakati rääkima ja kirjutama, tänu Armeenia diasporaale, kes oli end aktiivselt ja negatiivselt väljendanud Vene vaikimise pärast.

Üllatuseks oli ka otsus mõista kohut Permjakovi üle Vene seadusandluse järgi, sest Valeri on Venemaa kodanik. Mõrv oli teostatud Armeenia territooriumil armeenlaste vastu, mis annab õiguse põhinedes rahvusvahelisel õigusel, Armeenia-Venemaa valitsusvahelisel lepingul ning Armeenia Vabariigi seadusandlusel, viia läbi juurdlust Armeenia ametivõimudel (Karapetyan 2015). Samuti Armeenia ametivõimud omavad juriidilist

õigust, et neile oleks üle antud Permjakov. 1997 aasta lepingus on selgelt kirjas, et kuriteod, mis on teostatud Vene sõjaväebaasi liikmete poolt, kuuluvad Armeenia jurisdiktsiooni ning seadusandluse alla. Sellises situatsioonis paljud armeenlased tunnevad, et Armeenia rahva ametivõimude käitumine on dikteeritud Venemaa poolt, mis tekitab negatiivseid nihkeid Armeenia-Venemaa suhetes. Veebruari alguses oli teada antud, et Valeri Permjakov kannatab vaimupuude all, mis võib kuidagi lihtsustada tema saatmist Venemaale või näiteks üldse vältida kohtu mõistmist (Abrahamyan 2015, 2). Aprilli alguses ekspertiis näitas, et mõistusega on sõjaväelasel kõik korras. Otsustati, et kohut Valeri Permjakovi üle mõistetakse ikka Armeenias, aga Vene sõjaväebaasi territooriumil.

Uurides Taga-Kaukaasia problemaatikat, on raske mööda minna faktist, mis paneb tõsiselt muretsema Armeenia rahvast. Nimelt viimaste aastate jooksul Venemaa on müünud suurt kogust sõjarelva Aserbaidžaanile. Selle riigi relvaimport 2007-2013. aastate jooksul on tõstnud teda 38. kohale pingereas, kus on riigid paika pandud tavarelva saamise järgi. Selle perioodi jooksul Aserbaidžaan importis umbes 7,5 korda rohkem sõjatehnoloogiat kui Armeenia. Tegelikult see arv võib olla natuke väiksem, kuna sõjarelva kogused, mida Armeenia saab Venemaalt, ei ole avalik informatsioon. Viimaste aastate jooksul Bakuu soovib ise aktiveerida sõjatehnoloogilisi suhteid Venemaaga, statistika näitab, et 2007-2011. aastate jooksul on Venemaa moodustanud 55%, Ukraina 34% ja Valgevene 5% sõjatehnoloogia impordist (Минасян 2014). Ühelt poolt on see põhjendatud praktiliselt, sest tänapäeval väljatöötatud vene mudelid on palju efektiivsemad ja mugavamad ekspuaterimises ning samas on odavamad kui nende Türgi või Iisraeli analoogid. Muidugi Aserbaidžaan loodab sellise käiguga nihutada Armeenia-Venemaa suhteid negatiivsuse poole.

Aastates 2011-2014 Aserbaidžaan import Venemaalt suurenes veelgi. Aserbaidžaan ootas Venemaalt 24 ründehelikopterit Mi-35M, 200 maa-õhk-tüüpi raketti Igla, 18 mitmelasulist raketihetitjat, 18 liikursuurtükki, 6 rasket leegiheitja süsteemi, 94 tanki, kümneid soomustransportööre ja ka teistsugust sõjatehnikat. Kui võrrelda Aserbaidžaanis sõjatehnika importimist aastate 2004-2008 ja 2009-2013 vahel, siis on see kasvanud 378%. Ametlikud näitajad ütlevad muidugi, et Venemaa impordib sõjatehnikat Armeeniasse rohkem. 2013. aastal Armeenia sai Venemaalt 35 tanki, 110 soomustransportööri, 50 raketihetitjat + 200 raketti nende jaoks. Võib oletada, et ostes sisse

sellist kogust sõjatehnikat, Armeenia üritab kompenseerida Venemaa sõjarelvastuse tarnimist Aserbaidžaanile, näiteks Venemaa müüs peaaegu 100 tanki T-90 Aserbaidžaanile (Минасян 2014). Venemaa on alati varjanud sõjatehnika koguste importi Armeeniasse, äkki 2013. aastal avalikustas selle ÜRO Registreeritud. Selleks võib olla üks põhjus - Venemaa suure koguse modernse sõjatehnika müük Aserbaidžaanile tekitab Armeenia ühiskonnas negatiivset ja järsku reaktsiooni. Nimekirja avalikustati, et rahustada Armeenia rahvas.

Ühelt poolt võib oletada, et eksisteerib tõesti suur erinevus avalikkude andmete vahel, mida kajastavad Armeenia ja Aserbaidžaan kui ka Venemaa, kes on peamine sõjarelvastuse tarnija Mägi-Karabahi regiooni, ning tõeliste koguste vahel, mida tarnitakse üksteiselt. Teiselt poolt on olemas võimalus, et Aserbaidžaanile võidurelvastamine ei ole drastiliselt muutnud võimude sõjalist vahekorda. Pärilist relvastust, mida Aserbaidžaan ostab, Armeenia saab peaaegu tasuta (omades suuri privileege kuna kuulub Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsiooni), nii kasvatades oma sõjalist potentsiaali ning säilitades koos Mägi-Karabahi armeega vaherahu Aserbaidžaaniga. Teiselt poolt Venemaa saab kasumit müües maha relvastust Aserbaidžaanile ning samas on ta sunnitud toetama sõjalis-tehnilist balanssi regioonis. Eksisteerib ka moraalne pool, Armeenia on Venemaa ainuke sõjalis-poliitiline liitlane Taga-Kaukaasias ning relvastada Armeenia sõjalist vastast võib edaspidi diskrediteerida Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsiooni ning jääda ilma oma liitlasest Lõuna-Kaukaasias. Armeenia president Serž Sargsjan on kritiseerinud Venemaa relvastuse importimist (Gevorgyan 2014), aga ka maininud, et Venemaa on Armeenia esimene sõjaline liitlane ning ta on kindel, et kui Armeenia vajab, Venemaa kindlasti toetab Armeeniat. Samuti on ta öelnud, et asi pole tegelikult sõjalises ebavõrdsuses vaid psühholoogilises momendis, kus Armeenia ohvitser või sõdur teab, et teda lastakse relvast, mis on ostetud Venemaalt (Познер 2015). Ainuke põhjendus Venemaa riskimisel oma Taga-Kaukaasia liitlasega võib olla Venemaa soov kontrollida Armeeniat ja Aserbaidžaanile mõlemat. Need kaks riiki sõltuvad juba Venemaa saadetistest.

2.2 Venemaa osa Armeenia majanduses

Detsembri alguses 2013 Vladimir Putin ja Serž Sargsjan allkirjastasid mitut lepingut, mille järgi Armeenia hakkas veel rohkem sõltuma Venemaast. Muutused tundusid olevat positiivsed Armeeniale, kuna see seos teda rohkem Venemaaga. Muutused puudutasid erinevaid valdkondi. Näiteks maagasi müüb Venemaa 30%-ilise allahindlusega ehk tuhat kuupmeetrit maksab 189 dollarit, mis enne seda oli 270 dollarit. Sellise soodustuse vastutasuks Venemaa soovis tõsta oma osa ArmRosGaz omamisest, kui enne moodustas see 80% siis nüüd on see juba 100%. Sellega Armeenia valitsus kaotas oma viimast osa endises aktsiaseltsis. Venemaa tõstis maagaasi varumist Armeeniasse 1,7 miljardilt kuupmeetrit 2,5-le miljardile kuupmeetrile aastas, 2014. aastast alates (Socor 2013). Vähemalt suur osa sellest kogusest läks Hrazdani elektrijaama viienda bloki peale, mis on ehitatud tänu Venemaale. Elektrijaama viies blokk töötab tänu maagaasile, selle bloki ehitamisse Venemaa on investeerinud rohkem kui 456 miljonit dollarit. Armeenia energiaministeerium lootis, et nõ jäägid, mis jäävad üle tootmisest viiendast blokist, müüakse naaberriikidele Türgile ja Gruusiale (Sarksyan 2014). Nende soov ei realiseerunud kuna suhted Armeenia ja Türgi vahel ei ole siia maani normaliseerunud ning mis puudutab Gruusiat, siis tema otsustas odavalt importida energiat Aserbaidžaanilt. Tulemusena kogu energiavõimsus on saavutanud 3,2 tuhat megavatti kuigi Armeenia ise vajab ainult 1,2 tuhat megavatti.

Mis puudutab petrooleumiprodukte, Venemaa ka siin tegi allahindluse. Näiteks tühistas Venemaa 30-35% ekspordimaksust sellistele toodetele nagu nafta ja mitte töödeldud teemandid. See oli tehtud selleks, et integreerida Armeeniat rohkem Venemaaga ja Euraasia tolliliiduga. Samuti Venemaa otsustas uuendada Metsamori tuumaelektrijaama, millesse investeeris riiklik aatomienergia korporatsioon Rosatom (Socor 2013). Esialgelt Metsamori jaama plaaniti kinni panna 2016. aastal, aga siis oli see renoveeritud ja plaanitakse tema töötamist aastani 2026. Üldiselt Venemaa on peamine Armeenia äripartner, kogukäive ulatub 1,2 miljardi dollarini, mis on 22% rohkem kui aastast 2012. Võib tunduda, et see on märkimisväärne summa, aga tegelikult Armeenia majanduslik käive Euroopaga ületab Armeenia käivet Venemaaga.

Lisaks Venemaa raudtee firma otsustas uuendada Armeenia raudteeliine. Leping on sõlmitud kolmekümneks aastaks, õigusega pikendada veel kahekümneks aastaks. Sellest

ajast peale Armeenia peab arvestama ka vene poole nõusolekuga kui tahetakse teha suuremaid projekte, üks nendest on Iraani-Armeenia raudteeliin, mida soovib teostada Iraan. Armeenia naaberriigile on väga kasulik Armeenia kuulumine Euraasia tolliliitu. Jaanuari lõpus toimus pressikonverents, milles osales Iraani välisminister Jafad Zarif. Ta ütles, et kolmepoolsed läbirääkimised Armeenia ja Vene esindajatega läksid hästi. Edaspidi plaanitakse ka sisse tuua energiat ja gaasi. Iraani välisminister väljendas ka poolehoidu, et lõpetada hüdroelektri tehast Araksi jõe juures. Esialgelt Iraani-Armeenia raudteeliini lubas ehitada Serž Sargsjan oktoobris 2008, probleemiks oli ainult rahaliste investeeringute puudumine. Armeenia pool peaks investeerima 3,2 miljardit dollarit ning see pole isegi lõplik summa. Augusti alguses Armeenia valitsus kiitis heaks raudteeliini projekti. Plaaniti võtta laenu Hiinalt, aga oktoobri lõpus polnud veel midagi kindlat otsustatud. Detsembris lepitati kokku, et Iraan investeerib 400 miljonit dollarit. Sellest, kas vene pool investeerib projekti või mitte, ei räägitud. Projekti lõpetada soovitakse aastaks 2022 (Grigoryan 2015).

Iraan on huvitatud eksportida gaasi Euroopasse läbi Armeenia ja Gruusia, Venemaa aga on läbi oma finantsvõimekuse Armeenias takistanud Iraani arengut selles suunas. Armeenia-Iraani torujuhe, mida avati 2007. aastal, on ainult 28 tolli lai, kuigi esialgselt pidi olema 56 (Iraani sektsioon sellele torujuhtmele on just 56 tolli lai). Armeenia valitsus otsustas vähendada torujuhtme suurust Venemaa surve pärast ning seejärel müüs oma osa firmale ArmRosGaz, kes vähemalt 30 aastat valitseb monopoli ainuõiguslikult. Mis kõige huvitavam, siis kui käisid läbirääkimised Armeenia ja Venemaa vahel Armeenia aktsiate müümisest Venemaale, Iraan oli pakkunud müüa gaasi Armeeniale odavamini kui Venemaa (Grigoryan 2015). Venemaa on seisnud Iraani gaasitransiidi vastu, kuna see on otsene oht Venemaa geopoliitikale regioonis. Armeenia oleks võinud muuta vähem sõltuvamaks Venemaalt olles transiidiriik. Moskva kavatseb ka vahetada välja piirikontrollijaid Armeenia-Iraani piiril Euraasia omadega.

Tundub, et Armeenia ikkagi otsib väljapääsu Venemaa majanduslikust lõksust. Märtsi lõpus Armeenia president külastas Hiinat. Presidendid jõudsid kokkuleppeni, mille järgi Armeenia hakkab kuuluma Siiditee Majandusliku Vöö projekti. Allkirjastati mitut erinevat lepingut. Otsustati teha koostööd ja toetada üksteist ka sõjaväe valdkonnas (Abrahamyan 2015, 1). Viimaste aastate jooksul Hiina on muutunud peamiseks tegijaks, mis puudutab majanduslikke investeeringuid infrastruktuuri, raudteesse ja torujuhtmete

projektidesse Kesk-Aasias. Peking on järk järgult kasvatanud oma mõju regioonis geo-majanduslikult, tõrjudes välja oma konkurente – eriti Venemaad. Siiditee Majanduslik Vöö on algatatud 2013. aastal praeguse Hiina presidendi Xi Jinping poolt, et siduda omavahel Hiinat Euroopaga läbi Kesk-Aasia. Esialgelt investeeritakse 40 miljardit dollarit. Hiina soovib kaasata Taga-Kaukaasiat oma geo-majanduslikku plaani (Abrahamyan 2015, 2). Teoreetiliselt Taga-Kaukaasia saab pakkuda head alternatiivi mitte kindlale Venemaale ja mitte rahulikule Lähis-Idale, sidudes Hiinat Euroopaga. Projekt võib muuta Taga-Kaukaasiat majanduslikuks koridoriks, mis integreerub nii Euroopaga kui ka Aasiaga.

Armeenia jaoks võimsad sidemed Hiinaga on võimalus taastada välispoliitika balanssi. Armeenia kahetsusväärne majanduslik olukord koos rahva rahulolematusega võimueliidi sooviga liituda Euraasia Tolliliiduga, paneb rahvast kahtlema riigi arengus ja tema suveräänsuses. Pärast selliseid otsuseid Armeenia võimalused on limiteeritud. Alles 3 aastat tagasi oli Armeenial võimalus end rohkem siduda Euroopa Liiduga läbi Assotsiatsioonilepingu. Armeenia ja Hiina vahelised arenevad suhted on palju meeldivamad Euroopa Liidu jaoks, sest need vähendavad Venemaa domineerivat mõju Armeenia poliitikas ja majanduses, mis lõppkokkuvõttes annab Armeeniale võimaluse iseseisvateks läbirääkimisteks Euroopa Liiduga (Abrahamyan 2015, 2). Hiina, kes soovib laiendada oma majanduslikku ja geopoliitilist mõjuvõimu Taga-Kaukaasias, on valinud oma esimeseks mugavaks sihtmärgiks Armeenia. Hetkel valitseb Armeenias nii poliitiline kui ka majanduslik langus, sellepärast on ta valmis liituma projektidega, mille abil ta saab kasvõi natukene vähendada oma sõltuvust Venemaalt.

Hiina tunneb uudishimu mitte ainult geopoliitika vaid ka energia valdkonna vastu Armeenias. Märtsi lõpus Hiina huvitus hüdroelektri ja tuumaenergia võimsuse mahtudest ning tõstis esile uue tuumaelektrijaama ehitamise vajadust. Tulevikus see võib jällegi vähendada Armeenia sõltuvust Venemaalt. Peking muidugi saab aru, et Venemaa reageerib negatiivselt igale Hiina algatusele Armeeniaga (Abrahamyan 2015, 2). Venemaa juba üritabki isoleerida Taga-Kaukaasiat. Moskva tõesti peakski muretsema Armeenia integreerimise pärast Hiina majandusse, kauges tulevikus Venemaa võib jääda kõrvaldatud majanduslikest ja poliitilistest projektidest Taga-Kaukaasias. See on ainult Armeenia valitsuse otsus, kas ta soovib olla majanduslikus tasakaalus Venemaa ja Hiina vahel, kuna Euroopat on ta kaotanud pärast liitumist Euraasia Majandusühendusega.

Euraasia Majandusühendus ongi tegelikult loodud, et vähendada Hiina kasvavat mõju. Moskva on kaotanud kontrolli Kesk-Aasia majanduste üle, eriti Hiina kasvava peamise äripartneri rollis regioonis. Ainult kontroll süsivesiniku ekspordi üle ja strateegiline partnerlus tsiviilses tuuma sektoris võib jääda püsima pikaajaliselt. Hiina on kõige dünaamilisemalt arenev riik mitte ainult regioonis vaid maailmas üldse. Tema peamine kurss Kesk-Aasias on suunatud energiale ja kaubavahetusele. Hiina on esimene energiatarbija, ületades isegi USA-d. Hiina on nagu suur draakon, kes tõmbab Kesk-Aasia riike enda poliitikasse. Mõjuvõimas regiooni organisatsioon Shanghai Koostööorganisatsioon on muutumas Hiina poliitika peamiseks vahendiks. Venemaa üritabki luua organisatsiooni, mis võiks vähemalt konkureerida Hiinaga. (Yesdauletov, Yesdauletov 2014, 14).

2.3 Armeenia diasporaa Venemaal

Ametlikult elab Venemaal umbes 2 miljonit armeenlast kuigi tegelikult see arv võib olla palju suurem kuna paljud armeenlased elavad kahe riigi peale (Armeenia-Venemaa), pealegi nii Armeenia kui ka Venemaa kodanikud võivad omada kahe riigi kodakondsust. Armeenlased oma arvukuse järgi on kuuendal kohal rahvusvähemuste pingereas pärast tatarlasi, baškiire, ukrainlasi, tšetšeenlasi ja tšuvaše. Ainult Moskvast armeenlaste arv ulatub umbes ühe miljonini. Krasnodari ja Stavropoli kraides on armeenlased teised arvukuse järgi peale venelasi, täpsemalt moodustavad nad 5-6% elanikkonnast. Üldsegi Armeenia kogukonda Venemaal peetakse kõige suuremaks maailmas. Isegi Venemaa president on öelnud, et Venemaal elab armeenlasi rohkem kui Armeenias endas.

Venemaa ajaloos ja ka tänapäeval on armeenlased aktiivselt eksisteerinud. Vene peetud kunstnik Ivan Aivazovski; Lenini, Stalini, Hruštšovi ja Brežnevi ajal tegutsev aktiivne riigimees Anastas Mikojan; tuntud heliloojad Aram Hatšaturjan ja Arno Babadžanjan; kuulus malemängija Garri Kasparov, isegi tänapäeval tegutsev Venemaa välisminister Sergei Lavrov – kõik nad omavad armeenia päritolu. On olemas ka populaarne grupp armeenia rahvusest pärit humoriste, kes omavad ühte peamistest viiest televisioonikanalitest TNT, 24.04.15 ei näidatud seal huumorisaateid (või midagi meelelahutusega seotud) vaid oli päevatemaatikaks Armeenia genotsiid. Samuti Venemaalt pärit üks mõjuvõimsamaid ärimehi Ruben Vardanjan, tänu kellele näiteks on ehitatud

rahvusvaheline kool noortele vanuses 13-19 Diližanis, kooli nimetus inglise keeles on United World College Dilijan. Samuti on Vardanjan koos näitlejaga George Clooney algatanud projekti „100 elu“, mis on pühendatud Armeenia genotsiidile. Tähtis armeenlaste jaoks tegu oli ka Clooney' naise Amali kohtuprotsessis osalemine, kus ta esindas Armeeniat süüdistades Türgit Euroopa Inimõiguste kohtus. Täpsemalt Amal süüdistas Dogu Perinceki (vasakpoolsete partei Vatan Partisi), kes oli nimetanud Armeenia genotsiidi rahvusvaheliseks valeks. Kaasus üldiselt puudutab Türgi sõnavabaduse silmakirjalikkuse probleematikat.

Tavaliste inimeste tasandil tundub, et armeenlased ja venelased on pigem heades suhetes, aga ka vennarahvasteks neid nimetada ei saa. Armeenia diasporaa ümber maailma on tegelikult vägagi erinev, isegi iga riigi Armeenia kogukonda on võimalik eristada. Lääne armeenlaste seas, kes peamiselt elavad USAs ja eriti California osariigis, on tehtud uurimus, kuidas nemad suhtuvad venelastesse. Ühelt poolt on nad tänulikud Nõukogude Liidule, et tänapäeva ida-armeenlaste riigi eksisteerimine on võimalik, isegi Nahhitševani ja Mägi-Karabahhi hinnaga. Tegelikuses nende silmis Ida-Armeenia liitumine Nõukogude Liiduga oli valik, mida valiti kahest kurjusest. Armeenia-Venemaa suhted on väga idealiseeritud ja Kremli tugev venestamise poliitika raskendab neid. Pealegi Venemaa pole kunagi end blokeerinud Türgist, kes on armeenia rahva vaenlane.

Ida-Armeenia kultuur on saanud mõjutusi vene kultuurist ja saavutas oma tõusu Nõukogude perioodi ajal. Üldiselt on Armeenia diasporaa jaotatud kahte tüüpi, esimene on Venemaa ja endiste Nõukogude Liidu liikmesriikide diasporaa. Teine on Euroopa, USA ja Lähis-Ida diasporaa. Mis kõige huvitavam, fundamentaalselt nad erinevad üksteisest kollektiivse identiteedi ja poliitiliste orientatsioonide järgi. 1920. aastate lõpus, kui Jerevanis tulid võimule bolševikud, oli diasporaa kuulutatud valeks nähtuks ning temaga kontakteerumine oli keelatud. Tähelepanuväärne on fakt, et esimene armeenlaste repatrieerimine oli kuulutatud bolševikkude poolt 1921. aastal. Lubatud piir oli 150 000 inimest, sellel ajal oli Armeenias juba 200 000 põgenikke ja 10 000 orbe (Шахназарян 2009, 157).

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist Armeenia diasporaa ajaloos algas uus peatükk, kus kogu jõud ja vahendid olid suunatud Armeenia riigi ja territooriumi säilitamisele. See aeg andis palju tugevaid liidreid, kultuuritegelasi, kangelasi, aga tekitas ka uusi probleeme.

Tekkis problem Armeenia diasporaal Armeenia riigivõimuga. Peale seda oli ka teistsugusi probleeme: riigi olukord pärast sõda, mitte-ideaalse õigussüsteemi olemasolu, mitteefektiivsete institutsioonide töötamine, riigi blokaad jne. Tänapäeval diasporaa investeerib 60-70% riigi SKP-sse. Kõige rikkam diasporaa on USAs (1,5 miljonit armeenlast) ja Prantsusmaal (500 000 armeenlast), aga kõige kiiremini arenev diasporaa on Venemaal ja ka kõige suurem (2,5 miljonit armeenlast). Terves maailmas elab üldse 10 miljonit armeenlast, millest ainult 3,5 miljonit elab Armeenias. Selliste rahaliste võimaluste juures peaks riik olema hästi arenenud. Probleem on selles, et peamised rahasummad, mis on suunatud Armeeniasse, ei ole investeringud vaid humanitaarabi, mida jaotatakse kaootiliselt. Kohalikud ametnikud kasutavad seda situatsiooni ja raha oma isiklikes huvides. Oleks õige luua häid tingimusi diasporaa investeringute jaoks ning et kontroll oleks riiklikul tasandil (Диланян 2012, 14). Nii 10 aastat tagasi kui ka tänapäeval eksisteerib Armeenias suur vahe inimeste seas. On olemas väga rikkad inimesed ja väga vaesed ning keskklassi peaaegu ei ole olemaski.

3. ARMEENIA JA VENEMAA SUHTED TÄNAPÄEVAL

3.1 Armeenia ja Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsioon

Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsiooni loomise põhjus oli kindlustada rahu regioonis ja ka maailmas üldiselt. Üks peamisi reegleid on mitte astuda sõjalistesse organisatsioonidesse või osaleda ükskõik millistes riikide grupeerimistes, samuti ei ole lubatud igasugused tegevused, mis on suunatud teise KJLO liikme vastu. Armeenia on organisatsiooni liige aastast 1994. Omapärane on see, et Armeenia ei oma ühtegi ühist piiri KJLO liikmesriigiga ja samas tänu Armeeniale organisatsiooni mõjuvõim ulatub mitte ainult Kesk-Aasiasse ja Euroopasse vaid ka Taga-Kaukaasiasse. Kuulumine KJLO on Armeenia riigi jaoks üks riigi julgeoleku komponente, mis on võrdväärne koostööga USA, Venemaa ja NATO-ga.

Teiselt poolt vaadatakse palju ka NATO ja USA suunas. Koostööd NATO-ga võib põhjendada mitut moodi. NATO on peamine turvalisuse tagaja Euroopas, sellepärast partnerlus alliansiga või siis üksikute NATO liikmetega, vastab Armeenia välispoliitika nõudele nagu eurointegratsioon. Individuaalse Partnerluse Aktisooni Plaani efektiivne realiseerimine Armeenia-NATO suhetes aitab Jerevanil parandada, moderniseerida ja muuta efektiivsemaks oma kaitsesüsteeme (Айрапетян, Балаян 2014, 54). Mis puudutab aga sõjalist turvalisuse koostööd Armeenia ja Venemaa vahel, siis neid suhteid võib iseloomustada pigem kui domineerivaid ja strateegilisi.

Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsioon on ametlikult teatanud, et nad ei sekku Armeenia-Aserbaidžaaani konflikt, mis tähendab, et Armeenia ei oma mingit kaitset sellelt organisatsioonilt. Jerevan on mitu korda ametlikult kritiseerinud KJLO liikmesriikide positsiooni, mis puudutab Mägi-Karabahhi konflikt. Näiteks tihti tehakse avaldusi, mis ei klapi kokkulepitud otsustega KJLO raamides konflikt rahuliku reguleerimisprotsessi kohta. Sama võib ka öelda 2008. aasta augusti kohta. Paljud

ekspertid arvavad, et KJLO näitas oma ebaõnnestumist, kuna ei toetanud Venemaad Abhaasia ja Lõuna-Osseetia iseseisvuse tunnistamises (Айрапетян, Балаян 2014, 55). Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsioon oli võimetu takistama sõda Armeenia ja Aserbaidžaaniga vahel kui mõlemad kuulusid organisatsiooni. Samuti kukkus ta läbi poliitilise murrangu reageerimisel Tadžikistanis, mille tõttu surid tuhanded, mis näitab KJLO jõuetust kui on vaja lahendada kriise (McGinnty 2010, 23). Teiselt poolt Armeenia sõjaväebaasi kolonel A. J. Ruzinski on öelnud, et Venemaa sõjaväebaas on valmis sõjaks kui Aserbaidžaan otsustab taastada oma jurisdiktsiooni Mägi-Karabahhi üle läbi jõu. Lisaks sellele Ruzinski viitas Venemaa Föderatsiooni kohustustele KJLO raames. Pealegi Venemaa positsioneerib KJLO kui peamist faktorit kui turvalisuse tagajat Taga-Kaukaasias.

Armeenia ja KJLO vahel on olemas ainult üks kokkulepe. KJLO on üritanud saada mandaati Ühinenud Rahvaste Organisatsioonilt, et tal oleks luba organiseerida rahuvalve salke ja lisada väeosi Armeenias. Pärast Ukraina sündmusi Venemaa otsustas organiseerida selliseid väeüksusi ise, ilmselt, et sisestada need Luganski ja Donetskis. Armeenia on muidugi selle vastu kuna Venemaa ei oma mandaati selle jaoks. Pealegi osaleb Armeenia erinevates riikides rahuosobitamissioonides, mida on organiseerinud ÜRO. Sellega on ka põhjendatud, miks Armeenia ei astu sisse KJLO rahuvalve väeüksustesse. Ilma ÜRO mandaadita need on mitteseaduslikud relvastatud vormimised ning Armeenial on olemas kindel positsioon selle kohta. Muidugi Venemaa võib avada survet, mis tingimata toob kohutavaid rahvusvahelisi tagajärgi.

3.2 Armeenia liitumine Euraasia majandusühendusega

Esialgelt pigem ignoreeritud Lääne poolt, Euraasia tolliliit, mida algelt asutasid Venemaa, Valgevene ja Kasahstan, on viimase kahe aasta jooksul saanud palju tähelepanu. Euraasia tolliliit on projekt, millest Kreml soovib teha Euroopa Liidu konkurenti. Projekt oli alustatud 2010. aastal ainult kolme riigi poolt, aga muidugi edaspidi plaaniti liidu laiendamist. Kreml hakkaski avaldama survet Armeeniale, Gruusiale, Moldovale ja Ukrainale, et ka need liituksid liiduga ning unustaksid oma plaane sõlmida

assotsiatsioonileping Euroopa Liiduga (Dreyer, Popescu 2014, 1). Üks nendest riikidest tegigi seda septembris 2013 ja see oli Armeenia.

Venemaa on Armeenia rahva jaoks kui turvalisuse garanteerija. Üldiselt rahvas ei tea palju ei Euroopa Liidust ega Idapartnerluse kohta. Läbirääkimised Euroopa Liiduga viis läbi väike grupp eksperte, mitte lahti seletades kasumist ja tagajärgedest inimeste jaoks. See ka seletab, miks Armeenia presidendi otsus ei algatanud massiivseid proteste Armeenias. Paljude jaoks oli loomulik liituda majandusintegratsiooni skeemiga, mida algatas Moskva, pealegi Armeenia oli juba Venemaa algatusel loodud turvalisusorganisatsiooni liige (Delcour 2014, 8). Teiselt poolt paljud saavad aru, et Euraasia tolliliiduga liitumine ainult suurendab sõltuvust Venemaalt, kuigi ka Assotsiatsioonilepingu sõlmimine oleks toonud Armeeniale kasumit.

Oodatakse, et Euraasia majandusühendusest saab täisväärtuslik Euraasia Liit, mille eeskuju on võetud Euroopa Liidult. Enne Euraasia tolliliidu projekti Venemaa üritas teha sarnast liitu SRÜ-ga, aga sellest ei tulnud midagi välja. Siiaamaani võib öelda, et liit toimib päris hästi. Kaubavahetuses paljud tooted (suhkur, tubakas, alkohol, riis) on liberaliseeritud, piirikontroll on üldsegi maha võetud juulist 2011. Piirikontrollijad on jäetud ainult nendesse kohtadesse, kus Euraasia tolliliidu liikmesriik piirneb riigiga, mis ei kuulu liitu. Euraasia Majandusühendus omab õigust liikmesriigi suhtes väljendada oma arvamust makroökonomika, finantsilise konkurentsi ja energia varude kohta. Samuti on ülesandeks harmoniseerida tehnilisi- ja sanitaarnõudeid, kuna just ühiste standardite puudumine segab üheskoos majanduslikult integreeruda. Peamine faktor, mis eristab Euraasia Majandusühendust Euroopa Liidus on liikmesriikide suurus. Euroopa Liit koosneb peamiselt väikestest või keskmistest riikidest, Euraasia Liit aga peamiselt suurtest riikidest, mis teeb teda vähem balanseerituks (Dreyer, Popescu 2014, 2). Tegelikult see ei pruugi olla negatiivne pool, kuna ka siiaamaani Euroopa Liidus on olemas suured lõhed erinevates valdkondades riikide vahel. Teine erinevus on Venemaa liikmesriikide saamine enda liitu, õigemini läbi toetuste ja sundimise. Mis puudutab Euroopa Liitu, siis seal pigem riigid ise soovivad saada Euroopa Liidu liikmeks, Euroopa Liidu liitumiskandidaate ei pea mitte keegi veenma selle otsuse kasuks.

Võib eksisteerida kartus, et Euraasia Majandusühendus võib mitte toimida. Tema nõ eelkäijaks võib pidada Sõltumatute Riikide Ühendust, mis tänapäeval tegelikult kaotas

oma aktuaalsuse. Temast on juba lahkunud Moldova, Gruusia, Ukraina ja Aserbaidžaan. SRÜ liikmesriikide kokkusaamised tänapäeval toimuvad võib olla kord aastas kuigi umbes 7 aastat tagasi oli see 4-5 korda aastas. Üks punkt, mis ühendab SRÜd Euraasia Majandusühendusega on integreerumine. Viimases on olemas valdkonnad, kus integratsioon ja kaubavahetus on kasvamas. Näiteks üheks selliseks valdkonnaks võib nimetada energiavaldkonda, mis on kasvamas tänu Venemaale ja Kasahstanile. Selles valdkonnas isegi väike Armeenia võib midagi pakkuda. Teine integreeruv valdkond on keel, kuigi integratsioon toimub ainult ühes suunas. Väga paljud SRÜ liikmesriikide kodanikud liiguvad Venemaale, peamine põhjus on töö. Euraasia tolliliidus on see väga lihtsustatud, kuna liikumine on viisa-vaba. Uuringud on näidanud, et mõnede emigrantide jaoks (Tadžikistan) on Venemaa ainuke atraktiivne koht (Hartwell 2013, 417). See on lihtsaim variant ja ka lähedal oma kodumaale. Armeenlased Armeenias pole kahjuks erandid. Mis on tavaline ühine joon nendel migrantidel, on ainult ühe pereliikme migratsioon Venemaale, ülejäänud jäävad kodumaale ja elatuvad rahast, mida pereliige saadab Venemaalt. Tadžikistani, Moldova ja Kõrgõzstani riikides koguni üks kolmandik nende majandusest toetub rahaülekannetele välispoolt.

Ühine integratsioon on vajalik, sest see on tänapäeva kaasaegne tendents, mida nõutakse rahvusvahelistes suhetes. Euraasia rahvad ei saa ignoreerida sellist domineerivat liikumist kuna maailma turud muutuvad aina rohkem globaliseeritumateks. Euraasia Liidu idee nõuab majanduslike raskuste ületamist, eriti Euroopa kriisiaja tingimustes. Endised Nõukogude Liidu liikmesriigid võivad pakkuda üksteisele uusi töökohti. Statistika näitab, kuidas Euraasia Liidu liikmesriigid on sõltuvad üksteisest. Venemaa ja Kasahstan on peamised emigrantide saajad Kesk-Aasia riikidest. See näitab, et ka Euraasia Liidus on aktsent tehtud vabale tööjõuliikumisele nagu ka Euroopa Liidus. Majanduslik integratsioon seisab silmitsi rahalise poliitikaga. Kui olla täpsem, siis need, kes juhivad äri ja tegelevad innovatsioonidega seaduses ja regulatsioonides reaalses majanduses, rõhutavad, et erinevused rahalistes operatsioonides moodustavad peamisi takistusi, et luua ühine turg. Kui kõik endised Nõukogude Liidu liikmesriigid kuulutasid välja iseseisvuse, igaüks võttis vastu oma rahaühiku. Siiamaani oma rahaühiku omamine on tugev sümbol riigi suveräänsusest. Kui tehakse rahalisi operatsioone või teisi finantsilisi tehinguid, vahetatakse oma rahaühikuid USA dollaritesse. Samuti SRÜ riigid on kohustatud teostama kõiki tehinguid nii USA dollarites kui ka oma rahaühikutes, lisaks iga riik omab oma

tariife ja kogu see protsess aeglustab kõiki finantsilisi tehinguid (Yesdauletova, Yesdauletov 2014, 10). Lähitulevikus Euraasia Liidu liikmesriigid seisavad kindlasti silmitsi valikuga, kas jätta oma rahaühik või mitte.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Armeeniale on tegelikult kasulik Euraasia Majandusühendus nelja punkti pärast. Esimene on transpordi valdkond. Plaanis on ehitada Armeenia-Gruusia-Venemaa raudteeliin, mis loob tugevat kommunikatsiooni keskust nii regionaalsel kui ka rahvusvahelisel tasandil. Teine on energia valdkond. Armeenial on 2 peamist soovi: kindlustada oma energia turvalisust ja ekspordida elektrit. Esimene siht on Iraan, tulevikus võib peamine orientiir olla mitte SRÜ riikidele. Kolmas on migratsiooni valdkond. Kõige esimene kasum on viisa-vaba liikumine. Armeenia kogukond Venemaal on päris suur, 85% rahaülekandeid Armeeniasse tulevad Venemaalt, ajaga rahaülekanded muutuvad ainult suuremaks. Viimane on tollitariifid. Armeeniale on rakendatud madalad tariifid WTO liikmete seas. MFN-i järgi on tariif 2,7% ning Euraasia Majandusühenduses aastal 2013 7,6%, aastal 2014 6,9% ja aastal 2015 6%. WTO resolutsioonist tulenevad vastuolud nõuavad läbirääkimisi, kus juba Euraasia Majandusühenduse liikmesriigid käituvad nagu üks (Tavadyan, Safaryan, Tevikyan, Tavadyan, Arutyunyan, Sarukhanyan, Demidenko 2013, 7-8).

KOKKUVÕTE

Iga riigi jaoks mängib olulist rolli tema sõjaline võimekus. Kui riik ei ole võimeline end kaitsma, siis kõik ülejäänud kaotab oma tähtsuse. Armeenia on väike riik, keda piiravad kaks tema ajaloolist vaenlast, just seepärast oli arusaadav Venemaa sõjaväebaasi heakskiit Armeenias. Venemaa sellega sai laiendada oma mõjuvõimu Taga-Kaukaasias, aga ka õigust enda arvates teha ükskõik mida Armeenia suhtes. Kui teha analüüsi nende viimaste saja aasta jooksul, siis võib öelda, et Venemaa on petnud Armeenia vabaduse eest võitlejaid, tänapäeval siis juba sõdureid. Enne Armeenia genotsiidi algust Venemaa ei omanud kindlat poolt, mis puudutas fidaiine. Vahest ta neid pettis, vahest tegi nendega koostööd, kui see oli kasulik. On raske aru saada Venemaa käitumist kui ta sellega tegi head Türgile, kellega ajaloos oli tal kokku vähemalt 13 sõda, kes oli ka tema vaenlane. Sama puudutab ka dašnakke. Ka tänapäeval partei Dašnaktsutjun peamine poliitika on suunatud sellele, et Armeenia peaks nii vähe kui võimalik tegema koostööd Venemaaga või siis üldse mitte. Seejärel ajaloos Venemaa päästis armeenlasi Sumgaiti ja Bakuu linnades liiga hilja. Pealegi kõik need mässud toimusid Nõukogude Liidus ja paljugi olenes Kremlist, situatsioon, kus Kreml ei omanud informatsiooni toimuva kohta, pole võimalik. Faktiliselt tegu oli jällegi genotsiidiga, aga väiksemates mastaapides. Pärast seda Venemaa ei aidanud Armeenial sõjas Mägi-Karabahhiga. Sõja algusel perioodil Venemaa sõdurid olid peamised sõjaoperatsioon „Ring“ teostajad, mis jällegi näitab Venemaa poolehoidu Aserbaidžaanis suhtes. Tänapäeval juba relvade müüki Aserbaidžaanile ei saa mitte kuidagi põhjendada või õigustada. See pole juhtunud ühe korra, vaid see on plaanipärane tegevus. Kui oleks suur ebavõrdsus sõjalises relvastuses ning ülekaal oleks Armeenia pool, võib olla oleks see arusaadav, aga tänapäeval see pole nii. Aserbaidžaan kulutab relvastusele rohkem kui Armeenia riigi terve eelarve. Kui relvade müük Aserbaidžaanile oleks kuidagi kindlustanud armeenlasi Mägi-Karabahhi regioonis, kui see oleks lõpetanud tulevahetust, armeenlased oleksid pannud silmad kinni sellele faktile. Tõde on see, et tulevahetused toimuvad pidevalt, alati nendest ei räägita uudistes rahvusvahelisel tasandil. Viimati oli

toimunud augustis 2014. Tegelikult Venemaa, olles peamine konfliktivahendaja Armeenia ja Aserbaidžani vahel Mägi-Karabahi konfliktis, samaaegselt omades sõjaväebaasi ühes riigis ja müües teisele riigile relvastust, on näidanud, et talle pole selle konflikti lõplik lahendamine kasulik. Tema jaoks on kõige kasulikum hoida seda konflikti aktiivsena, mis võimaldab sellist varianti, et Mägi-Karabahi konflikt ei lahendata üldse. Kui vaadelda Armeenia siseturvalisust, mida peaksid pakkuma Venemaa sõdurid, siis ka siin eksisteerivad probleemid. Kui Venemaal toimuvad mingisugused konfliktid, tulevahetused, röövimised jne, mis on toime pandud Kaukaaslaste poolt, siis sellest räägitakse igast informatsiooniallikast. Tavalisi inimesi ehmatakse sellega, et nad kõik on terroristid. Kui terroriakti teostab Vene sõdur Permjakov, siis sellest vaikitakse. Nii oleks ka jäänud, kui jällegi Armeenia diasporaa poleks aktiveerunud ja hakanud nõudma seda.

Mis puudutab juba Armeenia majandust, siis siin on juba süü Armeenial, et ta on end faktiliselt maha müünud Venemaale. Ühelt pool on arusaadav, et Armeenia on avatud kõikidele investeeringutele, kuna ise ei oma mingisuguseid maavarasid, mille alusel saada rikkaks. Teiselt poolt kui juba Venemaa riiklik organisatsioon omas 80% aktsiaseltsist ArmRosGaz, siis oleks võinud need 20% jätta endale, et omada õigust ja oma arvamust selles energiavaldkonnas. Hiljuti on leitud Armeenias suured kiltkivi kogused, millest on võimalik töödelda kütust või siis üldse edasi müüa. Mis oli otsustatud Armeenias, mitte puutada neid maavarasid, sest see võib olla kahjulik loodusele. Üldiselt Armeenia majanduses peamist rolli mängib diasporaa. Rahalised summad, mis tulevad diasporaalt Armeeniasse on vägagi suured. Keegi tahab investeerida, keegi tahab jätta seda kui humanitaarabi, aga üldiselt need rahasummad on väga suured. Õige oleks anda võimalust rikastele armeenlastele diasporaast läbi pariteedi saada osa Armeenia majandusest riiklikul tasandil, mitte müüa enam aktsiaid Venemaale. Poliitika näitab, et pole olemas sõpru, on olemas vaenlased. Venemaad on raske nimetada sõbraks, aga ka vaenlaseks nimetada ei saa. Rahvusvahelisel tasandil peab lootma ainult iseendale. Armeenlased peavad lootma ainult enda ja oma diasporaa peale, sest ainult nemad omavad huve Armeenia riigi elu parandamises.

Armeenia on oma iseseisvuse jooksul liitunud erinevate organisatsioonidega, mille initsiaator oli Venemaa, nende seas on Sõltumatute Riikide Ühendus, Kollektiivse Julgeoleku Lepingu Organisatsioon, Euraasia Majandusühendus ja teised. Samuti

Armeenia on üritanud omada tugevaid suhteid Lääne maailmaga, tehes koostööd NATO-ga, Euroopa Liiduga, olles aktiivne just ÜRO-s. Muidugi nüüd kui Armeenia on Euraasia Majandusühenduse liige, läänelikud projektid võivad väheneda, näiteks sellest ajast kui Armeenia liitus liiduga, vähenesid toetused USA-st just riiklikul tasandil. Raske öelda, kas Armeenial oli valik mitte liituda, kas oli tehtud globaalne analüüs, mis on kasulik, kas liituda Venemaa riigi, kelle vastu on tänapäeval palju sanktsioone, algatusel loodud liiduga või allkirjastada Assotsiatsioonileping Euroopa Liiduga. Nüüd kui valik on tehtud, Armeenia riik peab tegema kõik, et mitte jääda sõltuvusse Venemaast kõikides valdkondades siseriiklikul tasandil ja isegi välispoliitikas. Armeenial on võimalus arendada suhteid teiste riikidega personaalselt. Selles on aktiivselt huvitatud vähemalt kaks riiki, Hiina ja Iraan. Hiina, kes on muutumas Kesk-Aasias ja maailmas üldiselt väga tugevaks mängijaks, kes omab rahalisi võimalusi ja soove investeerida Armeeniasse. Iraan, kes muidugi rahvusvahelisel tasandil ei ole nii võimukas, aga ajaga on vähemalt nõ katsetatud naaber Armeenia suhtes. Armeenia ei tohiks neid võimalusi käest lasta.

Tulevikus muidugi Armeenia peaks parandama oma suhteid Türgiga. Muidugi esineb suur probleem just Armeenia genotsiidi tunnistamisel. Viimastel aastatel on päris palju Türki intelligentsist tunnistanud seda, aga seejärel tavaliselt järgneb keeld Türgisse naasmisest. Viimaste kuude jooksul kui Vatikani paavst nimetas inimsusevastast kuritegu armeenlaste vastu genotsiidiks 1915. aastal, Türki kutsus tagasi oma esindaja Vatikanist. Tavaliselt Türki valitsus reageeribki nii kui uus riik tunnistab Armeenia genotsiidi riiklikul tasandil. Siin on tähtis roll just uuel põlvkonnal. Peab mööduma aeg, et uus mõtlemine tuleks võimule ja siis on genotsiidi tunnistamine võimalik. Armeenlaste soov on Türki tunnistamine, et osmanid algatasid genotsiidi. Armeenia jaoks normaalsed suhted Türgiga on vajalikud, et piirid oleksid avatud, et ta poleks blokeeritud ja seepärast poleks nii sõltuvuses Venemaalt. Muidugi tänapäeval võib see tunduda võimatuna. Armeenlased ja aserbaidžaanlased (kes on türki hõim) on vihavaenlased. Tegelikult kooselu oli nendel kahel rahvusel võimalik. Nõukogude Liidu väga internatsionaalses linnas Bakuu elas koos väga palju erinevaid rahvaid, nende seas olid armeenlased, aserbaidžaanlased, venelased, juudid, grusiinid jne. Tänapäeval on muidugi teistmoodi. Armeenlased, kes elavad ja Armeenias ja aserbaidžaanlased, kes elavad Aserbaidžaanis, omavad samuti tugevat negatiivset arvamust, mis on suunatud oma vaenlase poole. Väga paljuski Kaukaasia rahvad on muidugi sarnased, mis puudutab näiteks muusikat, toidukultuuri ja mentaliteeti

üldiselt. Bakuu linnas enne pogromme elati vägagi sõbralikult, muidugi mingisugused väiksemad konfliktid toimusid, aga ka tänapäeva keskses Euroopas eksisteerivad need rahvaste vahel, kellel on erinev mentaliteet. Ei saa öelda, et armeenlastel on probleem islamiusulistega, pärast Armeenia genotsiidi just Süüria, Iraak ja Iraan võtsid armeenlasi vastu kui põgenikke ja siamaani on Lähis-Ida riikides Armeenia kogukonnad väga suured ja võimukad, mis veel tähtsam nad on austatud nii riigi kui ka tema rahva poolt.

Armeenia riigil on pikk teekond, et saavutada oma stabiilsus rahvusvahelisel tasandil. On vajalik, et piirid Türgiga oleksid avatud. On vaja, et oleks lahendatud Mägi-Karabahhi konflikt, mida on tekitanud Venemaa ja siamaani hoiab seda aktiivsena. Armeenlased ja aserbaidžaanlased tapavad üksteist, mitte mõeldes selle peale, et kasumit sellest kõige rohkem saab Venemaa. On vaja, et Armeenia oleks tugevam majanduslikus mõttes, selleks on vaja kasutada arukalt kõik välismaalt tulev raha (nii diasporaalt kui ka teistelt riikidelt) lühikese aja jooksul. Ainult siis suhted Armeenial ja Venemaal võivad muutuda vähemalt täisväärtuslikeks ja partnerlikeks, sest siis Armeenial on midagi rohkemat ka pakkuda ja nõuda vastu. Armeenia riik peab orienteeruma ainult oma inimeste peale ja lähtuma oma diasporaa soovidest, kuna Armeenia riigi olemasolu on tänapäeval võimalik ainult tänu tema kogukonnale. Suhted Venemaaga viimase saja aasta jooksul on näidanud, et Venemaa tegutseb kahepoolsete standardite järgi ja seepärast Armeenia riik peaks nii vähe kui võimalik praeguses kontekstis orienteeruma Venemaale.

SUMMARY

RELATIONS BETWEEN ARMENIA AND RUSSIA

Anžela Martirossova

The purpose of this research is to analyse relations between Armenia and Russia in last 100 years. Furthermore to analyse relations between these two countries in different timings and to see how the relations changed under the rule of different leaders. As well as to find an answer to question, is Armenia supposed to consider Russia's opinion in its international and internal policy. It is shown how Armenia and Russia are connected in different areas. Different aspects which are shown in the research help to see the whole picture.

The inductive research method was chosen to do this research. To implement the aim, the research was divided into 3 parts:

- In the first part author does the review of the historic aspects in the relations between Armenia and Russia. The actuality of this topic conditions from the reason that question of Armenian genocide is still important factor with what some still manipulate in international relations. Likewise the Nagorno-Karabakh conflict is not solved and is still active.

- In the second part author does the review of the economic and political relations between Armenia and Russia. These countries are very tightly connected in these areas. Russia's military base in Armenia is almost 20 years. What is more, Russia has invested in Armenia's economy, a lot of Russia's national corporations own major significance in Armenia's economy.

- In the third part author does the review of Armenia's and Russia's membership in the Collective Security Treaty Organization and Eurasian Economic Community. It was analysed how Armenia's membership in these organizations affects its foreign policy.

It is hard to say is Russia a friend or an enemy to Armenia. During the Armenian genocide a lot of fedayis were betrayed, but what is more important a lot of Armenians were saved thanks to Russia. Sumgait and Bakuu pogroms were happening in the Soviet Union and Kreml knew in what situation were Armenian people, but the action was started too late. Nowadays Russia has a military base in Armenia which is a security guarantee, but in the same time sells a lot of military weapon to Azerbaijan. This might be the reason why the conflict between Armenia and Azerbaijan will not be solved, because it is not profitable for Russia. On the other hand Russia invests a lot of money in Armenia and Armenia depends on it. In the same time a lot of money comes from Armenian diaspora: somebody invests it and somebody sends it like an humanitarian aid. In the politics country cannot rely on somebody, it can rely only on itself. So Armenia should rely on its diaspora, because diaspora really has the best interest in mind. Now, as Armenia belongs in an Eurasian Economic Union, it should take all the advantages and use them to make itself more developed.

Nowadays Armenia depends on Russia because it is surrounded with two enemies – Turkey and Azerbaijan. In the future it is needed that relations between Armenia and Turkey normalise because then the borders will be opened. Today two countries are interested in the political relations with Armenia, these countries are China and Iran. Armenia should use all opportunities to become a powerful country. Then Armenia could be more independent and not so much depend on Russia financially. What is more only then partnership between Armenia and Russia can exist.

KASUTATUD ALLIKAD

RAAMATUD

Барсегов, Ю. (2008) Нагорный Карабах в международном праве и мировой политике. Москва: КРУГЪ. Allikas: <http://www.scribd.com/doc/26838063/Barsegov-Nagorny-Karabah-p1>

Кривопусков, В. (2007) Мятежный Карабах. Москва: Голос-Пресс. Allikas: <http://www.armenianhouse.org/krivopuskov/karabakh/index.html>

Мелик-Шахназаров, А. (2009) Нагорный Карабах факты против лжи. Москва: Волшебный фонарь.

INTERNETI ALLIKAD

Abrahamyan, E. (18.02.2015) Gyumri Murders Threaten to Disrupt Armenia's Relations with Russia. Allikas: https://www.academia.edu/11326605/Gyumri_Murders_Threaten_to_Disrupt_Armenias_Relations_with_Russia

Abrahamyan, E. (15.04.2015) The China-Armenia Declaration and Beijing's Prospects in the South Caucasus. Allikas: https://www.academia.edu/11958022/The_China-Armenia_Declaration_and_Beijing_s_Prospects_in_the_South_Caucasus

Delcour, L. (28.06.2014) Faithful But Constrained? Armenia's Half-Hearted Support for Russia's Regional Integration Policies in the Post-Soviet Space. Allikas: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2460335

Dreyer, I. & Popescu, N. (mårts 2014) The Eurasian Customs Union: The Economics and the politics. Allikas:

http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Brief_11_Eurasian_Union.pdf

Gevorgyan, T. (22.07.2014) Yerevan Angry at Russian Arms Sales in Baku. Allikas: <https://iwpr.net/global-voices/yerevan-angry-russian-arms-sales-baku>

Grigoryan, A. (06.02.2015) As Iran and Armenia agree on a new rail link, Russia blocks pipeline development. Allikas: <http://www.asianews.it/news-en/As-Iran-and-Armenia-agree-on-a-new-rail-link,-Russia-blocks-pipeline-development-33396.html>

Hartwell, A., C. (2013) A Eurasian (or a Soviet) Union? Consequences of further economic integration in the Commonwealth of Independent States.

Karapetyan, A. (26.01.2015) Armenia: Murder Case Strains Relations with Moscow. Allikas: <https://iwpr.net/global-voices/armenia-murder-case-strains-relations-moscow>

Sarkysyan, S. (04.09.2014) Armenia's energy is between the devil and the deep blue sea. Allikas: <http://arminfo.info/index.cfm?objectid=14C24680-F692-11E1-A9E1F6327207157C>

Socor, V. (10.12.2013) Armenia's Economic Dependence on Russia Insurmountable by the European Union. Allikas: http://www.jamestown.org/regions/russia/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=41740&tx_ttnews%5BbackPid%5D=48&cHash=408a5840473a1f08b45f64b8178116ba#.VVbP3fmqqkp

McGinnity, J., I. (2010) Selling its Future Short: Armenia's Economic and Security Relations with Russia. Allikas: http://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1059&context=cmc_theses

Tavadyan, A., A., Safaryan, A., V., Tevikyan, A., R., Tavadyan., A., A., Arutyunyan G., A., Sarukhanyan., S., N., Demidenko M., V. (2013) Armenia and the Customs Union: Impact of the Economic Integration. Allikas: http://www.eabr.org/general//upload/CII%20-%20izdania/2014/%D0%90%D1%80%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%A2%D0%A1/doklad_20_en_preview.pdf

Yesdauletova, A, & Yesdauletov, A. (2014) The Eurasian Union: Dynamics and Difficulties of the Post-Soviet Integration. Allikas: http://www.kirj.ee/public/trames_pdf/2014/issue_1/Trames-2014-1-3-17.pdf

Айрапетян, А., С. & Балаян, А., А. (2014) ОДКБ как фактор национальной безопасности республики Армения. Allikas: <http://elibrary.ru/item.asp?id=22488918>

Договор между Российской Федерацией и Республикой Армения о российской военной базе на территории Республики Армения (1997) Allikas: http://www.mid.ru/BDOMP/spd_md.nsf/0/21949F74268A420743257E36002E2AF4

Диланян, В., Г. (2012) Роль Армянской диаспоры в экономической жизни республики Армения. Allikas: <http://elibrary.ru/item.asp?id=18271151>

Минасян, С. (august 2014) Россия и гонка вооружений в зоне карабахского конфликта. Allikas: <http://noev-kovcheg.ru/mag/2014-14/4653.html>

Познер, В (27.04.2015) С.Саргсян: Геноцид не обошел практически ни одну армянскую семью. Allikas: http://www.1tv.ru/sprojects_edition/si5756/fi37660

Погосян, Л. (01.05.2010) 24 Апреля 1965 года: три версии одного дня. Allikas: <http://southcaucasus.com/index.php?p=lp010510>

Уфаеци (07.07.2014) „Дашнакцутюн“, фидайны, русская армия, большевики и судьба Первой Республики. Allikas: <http://russia-armenia.info/node/8269>

Чолаханян, В., А. (2014) Первая мировая война: Кавказский фронт проблемы беженцев и депортированных. Allikas: <http://elibrary.ru/item.asp?id=22805051>

Шахназарян, Н. (2009) „К чему нам слонятина?“ Образы (пост)советского, русского и российского у армян диаспоры.

LISAD

Lisa 1

<http://www.armenianlife.com/Home2/wp-content/uploads/2015/01/armenian-map.jpg>

Taga-Kaukaasia kaart näitab Armeenia olukorda tema geopoliitikas.